

نگاهی بر خط کوفی در ایران

سیر خط کوفی در ایران
علی ایمانی با مقدمه استاد منوچهر ستوده
انتشارات زوار، چاپ اول ۱۳۸۵، ۴۳۲ ص

۶- نقش حرف الف در تزیین
۷- کوفی بر روی اشیاء (سکه، کوفی بر روی ظروف و اشیاء فلزی، اشیاء سفالین، گچ، آثار آجری، منسوجات، چوب و سنگ و...
بخش پایانی کتاب فهرستی از نام اشخاص، جای‌ها، خاندان‌ها و قبیله‌ها، عناوین کتب و مقالات؛ همراه با پیوست تصاویر که برخی از آنها رنگی است، ارائه می‌دهد. از جمله این تصاویر، کتابت خط و نقش کوفی بر روی پارچه، پشم و ابریشم است.

معرفی مؤلف و آثار دیگر او:

از دکتر علی ایمانی که استاد و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی است پیش‌تر آثاری همچون «فارسی عمومی» و «گزیده‌ای از متون ادب فارسی» را دیده‌ایم. بنا به گفته وی کتاب حاضر منحصراً در باب خط کوفی و همه‌ی جنبه‌های آن تألیف شده و تاکنون کتابی با این تفصیل در این زمینه به رشته‌ی تحریر درنیامده است. به نظر می‌رسد مؤلف به تشویق جناب دکتر ستوده اقدام به انتشار این کتاب نموده است و ظاهراً این اثر نیز اولین اثر وی در این زمینه می‌باشد.

نگاهی کوتاه

از جمله محاسن کتاب «سیر خط کوفی در ایران» در مقدمه‌ی مختصر و مفید استاد منوچهر ستوده است که در آن مروری به گذشته‌ی خط کوفی،

کتاب «سیر خط کوفی در ایران» با فهرست مندرجات، پیش‌گفتار و مقدمه‌ی مؤلف آغاز شده است. بخش اول شامل کلیات به خط و خط کوفی می‌پردازد. بخش دوم که اساس بررسی مقاله و مقایسه‌ی آن با آثار مشابه قرار گرفته است شامل «کوفی در ایران» می‌باشد که عبارت است از:

- ۱- خط در ایران قبل از اسلام
- ۲- کوفی در ایران بعد از اسلام
- الف: نگاهی به دو قرن اول هجری در ایران
- ب: علل ترقی و توسعه‌ی خط کوفی در ایران
- ج: سهم ایرانیان در هنرهای ظریف به ویژه خط
- د: نقش دانشمندان ایران در اعراب و اعجاز قرآن
- ه: قدیم‌ترین قرآن‌ها در ایران
- و: آرایش و تذهیب قرآن در ایران
- ز: خط پیرآموز که شامل وجه تسمیه، منشا رابطه‌ی هنر ایرانی با فرهنگ ملی و باستانی

۳- انواع عمده خط کوفی شامل (ساده، تزیینی و بنایی)

۴- منشا کوفی تزیینی در ایران

۵- اهم انواع خطوط کوفی تزیینی (کوفی مورق، برگ‌دار، گل و برگ‌دار و گره‌دار معقد یا موشح و بیچیده)

پیشینه کتاب‌شناسی خط کوفی:

- الف) برخی از آثار که به طور کلی به خط کوفی پرداخته‌اند:
- ۱- آداب المشق خط کوفی. زین‌العابدین بن فتحعلی بن عبدالکریم، تهران: یساولی، ۱۳۷۹.
  - ۲- پیدایش خط کوفی. موسی زمانی ناصر، تهران: زمانی ناصر، ۱۳۸۱.
  - ۳- خط کوفی. محمد آصف فکرت، تهران: کیان کتاب، مؤسسه رسانه کلام، ۱۳۷۷.
  - ۴- خط کوفی معقلی در مساجد باستانی اصفهان. گردآورنده عبدالقادر قوچانی، بنیاد اندیشه اسلام، ۱۳۶۴.
  - ۵- خط معقلی [خط بنایی]. محمد مهدی هراتی، محمدعلی کشاورز، تهران: مدرسه، ۱۳۷۷.
  - ۶- راهنمای خواندن انواع خطوط کوفی بر روی سکه‌ها، کتیبه‌ها، کتب، سفال، فلزکاری و غیره. محمد مشیری. تهران: مؤسسه سکه‌شناسی ایران - اشرفی، ۱۳۵۴.
  - ۷- کتیبه کوفی مسجد جامع قزوین: معرفی اجمالی خطوط کوفی

خط ایران باستان و نحوه‌ی ورود کوفی به ایران و تغییرات و تحولات خط عربی در کشورهای فتح شده اشاره کرد. همچنین به تأثیر هنرمندان ایرانی در تزیین و تحسین خطوط کوفی و ابداع شیوه‌ای که به شیوه‌ی کوفی ایران شهرت یافت؛ شیوه‌ای که بر تارک بناهای مذهبی و برج‌ها و مناره‌ها می‌درخشد یا در قالب قرآن‌ها و مکتوبات گوناگون در موزه‌ها خودنمایی می‌کنند، می‌توان اشاره کرد.

بررسی خطوط کوفی بر روی اشیاء از جمله ظروف، اشیاء سفالین و فلزی، گچ، آثار آجری، منسوجات، چوب، سنگ و همچنین ارائه‌ی نمونه‌هایی از تصاویر خطوط کوفی ایرانی بر روی بشقاب، کاسه، اسطرلاب، سنگ قبر و غیره از ویژگی‌های این کتاب است.

مطابقت طرح روی جلد کتاب با عنوان اثر، ارجاع به منابع در پانویس کتاب و نمایه‌ی انتهایی به خصوص نمایه‌ی نام خاندان‌ها و قبایل و جای‌ها که در کمتر اثری دیده شده، می‌تواند از دیگر مزایای این اثر باشد.

با وجود آنکه مؤلف در مقدمه‌ی کتاب می‌نویسد این رساله تنها تحقیقی است که منحصرأ در باب خط کوفی و همه‌ی جنبه‌های آن صورت گرفته و تاکنون «تحقیقی در خور و شایسته‌ی این هنر در ایران صورت نگرفته» اما در ادامه خواهیم دید که درباره‌ی خط کوفی پژوهش‌های دیگری نیز منتشر شده است. همچنین با وجود عنوان اثر «سیر خط کوفی در ایران» تقریباً نیمی از اثر به تعریف خط، پیدایش، تاریخچه، تقسیم‌بندی و انواع آن به طور کلی پرداخته است و برخلاف آنچه انتظار می‌رود به سیر تاریخی این نوع خط در شهرهای مختلف، اینکه چرا در برخی شهرها بیشتر رواج یافته، سرانجام آن چه شده، در دوره‌ی معاصر چگونه است و آیا استادانی برجسته دارد یا نه، اشاره‌ای نشده است.

مؤلف در پیش‌گفتار اثر خود را تک نگاشت (در یک مجلد) برشمرده و این در حالی است که در پایان کتاب اظهار می‌دارد که کتاب مجلد دیگری نیز در پی خواهد داشت، حال آنکه شماره شابک (شماره استاندارد بین‌المللی کتاب) حاکی از تک نگاشت بودن اثر می‌باشد. بنابراین برای خواننده هم‌چنان این سؤال باقی است که کتاب دارای جلد‌های بعدی خواهد بود یا خیر.

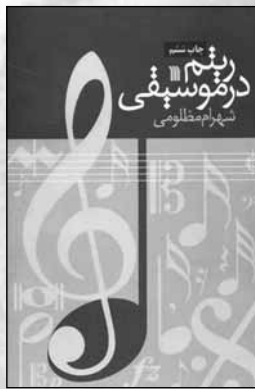
درخصوص کتاب‌شناسی و مأخذ مورد استفاده باید گفت منابعی که مؤلف از آنها استفاده کرده اغلب منابع قدیمی است به طوری که از میان ۵۵ عنوان فارسی تنها دو اثر در سال ۱۳۷۵ و ۱۳۷۹ منتشر گردیده و مابقی مربوط به پیش از سال ۱۳۷۰ می‌باشند. گفتنی است که از میان ۱۶ عنوان عربی و ۱۱ عنوان مأخذ لاتین اغلب منابع نیز کهن چاپ و قدیمی می‌باشند.

در باب استفاده از نمونه‌های تصویری و پیوست‌ها نیز این اثر نسبت به آثار مشابه کمتر از این ویژگی استفاده کرده است و خواننده را چندان با موارد بصری و کاربردی تصویری خط کوفی در بنا، کاشی و کتاب آشنا نمی‌سازد.

پیشنهاد می‌شود مؤلف برخی از اسامی شهرهای مختلف ایران را که در آنها آثار تاریخی بهره گرفته از خط کوفی وجود دارد، ارائه نماید تا خوانندگان با پراکندگی جغرافیایی این آثار در دیار ایران بیشتر آشنا شوند.

دو لنگه در محفوظ در موزه تخت جمشید به صورت محراب و با خط کوفی ابتدایی

ریتم در موسیقی
شهرام مظلومی
انتشارات سروش

ریتم در موسیقی را کاربرد صداها و سکوت‌ها در امتدادهای گوناگون که از نظر زمان با یکدیگر متناسبند، تعریف کرده‌اند. اثر حاضر که تحت عنوان ریتم در موسیقی به چاپ رسیده در شش فصل شامل: فصل اول: ریتم‌های ساده (قسمت اول)، خط اتحاد، ریتم‌های ترکیبی (قسمت اول)

فصل دوم: ریتم‌های ساده (قسمت دوم)، ریتم‌های ترکیبی (قسمت دوم)، ریتم‌های ساده (قسمت سوم)،

فصل سوم: سکوت در ریتم‌های ساده (قسمت اول)، ضد ضرب، اجرای سکوت به وسیله‌ی انگشتان دست، سکوت در ریتم‌های ترکیبی (قسمت اول)، سکوت در ریتم‌های ساده (قسمت دوم). سکوت در ریتم‌های ترکیبی (قسمت دوم). فصل چهارم: تغییر شکل در ضرب میزان‌ها، فصل پنجم: ریتم‌های و میزان‌های لنگ، اختلاط فیگورهای ریتمیک ساده و ترکیبی، فصل ششم: تمرین‌های ویژه

کتاب حاضر همان گونه که در توضیحات آمده است در سه فصل نخست، ضرب سیاه مختص یک پرپود کامل دو قسمتی (رفت و برگشت پا) و سیاه نقطه‌دار مختص یک پرپود سه قسمتی (ترسیم حرکت فضایی دست به صورت مثلث) انتخاب گردیده است.

در بین فصول اول تا سوم میزان (۳/۸) جهت سهولت در یادگیری و تنوع درسی و نیز تشابه ظاهری فیگورهای ریتمیک آن با فیگورهای ریتمیک در میزان‌های ترکیبی، بین دروس ترکیبی قرار گرفته است. با توجه به توضیحات اخیر تغییر شکل در ضرب میزان‌های (ساده و ترکیبی) در فصل چهارم تدوین شده است. هم‌چنین تعداد ادای‌ها و نیز مسیر حرکت دست و پا یا انگشتان - در فیگورهای ریتمیک - به وسیله پیکان نمایش داده شده است و وصل پیکان‌ها نشانگر پیوند کشش‌نت‌ها، هنگام ادای آنهاست. جهت ادای واضح و برجسته‌ی نت‌ها، باید از حروف یا کلمات تک هجایی خاص همچون (nado) و... که زبان به پشت دندان‌های جلو برخورد می‌کند، استفاده شود.

کتاب در واقع مجموعه‌ی درس‌ها و تمرین‌های طبقه‌بندی شده ریتم است که در این فصول ششگانه تدوین شده و تأکید بیشتر بر اجرای فیگورهای ریتمیک و پیوند آنها با یکدیگر است و به دلیل گستردگی، مباحث تئوریک در این کتاب نیامده است.

و کاربرد آنها در گرافیک. باب... زارعی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۳.

۸- منشاء توسعه ابتدایی کوفی گلدار (مجموعه مقالات). آدولف گروین، ترجمه‌ی مهناز شایسته‌فر، تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی، ۱۳۸۰.

ب) بررسی آثار مورد مطالعه منحصراً در مورد کوفی ایرانی:

۱- خط بنایی. محمود ماهرالنقش، در این اثر سعی شده طرح و اجرای خط بنایی در اقصی نقاط کشورمان اجرا شود و با فراهم آوردن نمونه‌های موجود با مشخص نمودن موضع و مکان هر بنا، یافتن محل را برای علاقه‌مندان آسان نماید.

۲- خط کوفی. محمد آصف فکرت، این کتاب در مورد خط کوفی شرقی یا ایرانی که به نام کوفی پیرآموز شهرت دارد، نوشته شده است. این خط هر چند در مدتی طولانی (سده ۴-۸) تحولاتی را پذیرفته و به انواع مختلف در شهرها و دولت‌های مختلف تقسیم شده، عموماً انواع آن را کوفی ایرانی و کوفی شرقی گویند و نمونه‌هایی از این خط‌ها در کتاب آمده است.

۳- خط کوفی معقلی. عبدالله قوچانی، در این کتاب تصویری از کتیبه‌های خط کوفی بنایی (معقلی) معرفی شده از جمله: مسجد جامع اصفهان، مسجد شیخ لطف‌الله، مسجد امام. از آثار معماری به جا مانده می‌توان به مسجد جامع گلپایگان ۵۴۸-۵۱۲ هجری، منار چهل دختران، اصفهان ۵۱ هجری و... اشاره کرد. در این اثر آثار خط کوفی با ارائه طرح و عکس معرفی شده است.

۴- خوشنویسی. بخش چهارم، دانشنامه ایرانیکا، زیر نظر احسان یارشاطر، ترجمه و ویرایش زیر نظر پیمان متین که در ذیل انواع خطوط در مورد خط کوفی به سبک ایرانی توضیحاتی داده شده و تصاویری از خط کوفی به سبک ایرانی آمده است.

۵- راهنمای خواندن انواع خطوط کوفی بر روی سکه‌ها، کتیبه‌ها، کتب، سفال، فلز کاری و غیره. در این کتاب طرز نوشتن حروف کوفی در حالت تنها و ترکیبی ارائه گردیده است.

۶- کتیبه کوفی مسجد قزوین. باب الله زارعی، مسجد جامع قزوین که از نظر معماری و کتیبه‌های زیبا و بدیع آن اغلب به خط کوفی تزئینی گچ‌بری شده، شهرت دارد و از شاهکارهای هنر معماری سلجوقیان است.

۷- منتخب آثار: گزیده‌ای از آثار ثلث‌نویسان ممالک اسلامی. محمدرضا قنبری، در این اثر نام استادان خوشنویس که تنی چند از آنان ایرانی می‌باشند همراه با نمونه‌ی خط آنان آورده شده است.

۸- نظری اجمالی بر سیر تحول خطوط اسلامی و خواندن کتیبه‌ها. محمد بهرام زاده، در پیشینه خطوط ایرانی گفتنی است که خط پیرآموز (قیرآموز) از خطوط مخصوص ایرانیان بوده و حتی از زمان رواج آن در دولت ساسانی تا مدتی بعد از اسلام نیز به همان شیوه‌ی اصلی به حیات خود ادامه داده است.

۹- نقش در نقش (گزیده آثار استاد محمود ماهرالنقش). در این اثر تصاویری از خطوط زیبای کوفی از این استاد در بنایی ساده، بنایی سه رگه، بنایی معقلی و غیره ارائه شده است.